

III ZJAZD HISTORYKÓW POLSKICH W KRAKOWIE.
(SEKCYA I.)

HISTORIA ŻYDÓW W POLSCE.

Referent

Dr. M. Schorr

ze Lwowa.

Jest to znamienny, ale w przyczynach swoich łatwo wytłómaczyć się dający fakt, że ścisłe badania nad dziejami żydów w Polsce znikają formalnie przed studjami nad historią żydów w innych krajach europejskich, jakie szczególnie w Niemczech poczyniono w ciągu ubiegłego wieku.

Przyczyna leży po części w różnicy cywilizacyjnego postępu żydów wschodniej a zachodniej Europy, od którego i świadomość historyczna, potrzeba i chęć poznania własnej przeszłości zależy, głównie zaś we właściwych stosunkach polskich, z rozbiorem Polski jeszcze w związku stojących, które przez długi czas ściślejsze studia historyczne uniemożliwiły. Stąd to pochodzi, że podczas gdy w Niemczech wiek dziewiętnasty wskazuje niesłychany wzrost i rozwój wiedzy judaistyczno-historycznej, a dziejopisarze żydowscy nie tylko losy całego ogółu żydowskiego opisują (jak Jost, Herzfeld, Grätz), ale także specjalne studia nad dziejami żydów w Niemczech doznają troskliwego pielęgnowania i bezustannie wzrastają aż do chwili obecnej, to przeszłość żydów w Polsce o wiele później zaczęła stanowić przedmiot naukowego badania, które z początku żółwym krokiem się posuwało i dopiero w ostatnich latach dzięki kilku wybitnym historykom szybsze przybrało tempo.

Pierwszym, który położył podwalinę pod naukowe badanie historii żydów polskich, był Tadeusz Czacki, którego »Rozprawa o Żydach i Karaitach« (Wilno 1807) kreśli głównie prawne stanowisko żydów w Polsce i zawiera mnóstwo szczegółów wewnętrznego życia żydów się tyczących. Dzieło to, przerobione na język francuski przez Lublinera p. t. »Des Juifs en Pologne« (1839 Bruxelles) i streszczone również w pracy Hollenderskiego: »Les Israelites de Pologne« (Paris 1846) służyło w całej pierwszej połowie ubiegłego wieku

za jedyne źródło, z którego zagraniczni historycy żydowscy czerpali swoje wiadomości o dziejach żydów w Polsce; na niem opiera się jeszcze przeważnie Grätz w swej 11-tomowej historii żydów, tam gdzie się żydami w Polsce zajmuje.

Samodzielne badania nad dziejami żydów polskich były od czasów Czackiego w zastoju aż do lat 60-tych. Dopiero w roku 1860 wydaje Sternberg »Versuch einer Geschichte der Juden in Polen«, w którym przedstawia dzieje żydów w epoce Piastów; Gumpłowicz kreśli na podstawie przywilejów generalnych prawne stosunki żydów w Polsce w swoim studyum p. t.: »Prawodawstwo polskie względem żydów«; Kraushar pisze »Historią żydów w Polsce« w dwóch tomach, doprowadzając ją do r. 1572; Perles daje na podstawie materyałów archiwalnych piękną monografią żydów w Poznaniu (Monatsschrift f. d. Wiss. d. Jdt. 1864), a wkrótce potem publikuje cenne źródła do rozwoju »zjazdów gminnych i generalnych« w Polsce (ibid. 1867).

Równocześnie historycy rzucają w specjalnych rozprawach światło na różne szczegóły prawnego stanowiska żydów polskich, na ich stosunek do szlachty i mieszczaństwa, jak Sawicki, Maciejowski, Smoleński.

Niektóre jednak z wyżej wymienionych prac nie mają dziś wielkiej wartości, bądź z powodu braku ścisłej krytyki historycznej, bądź z powodu tendencyjnego przedstawienia rzeczy.

Około roku 1880 objawia się zmysł historyczny u szerszego ogółu żydów (litewskich) w Rosyi. »Towarzystwo dla szerzenia oświaty wśród żydów w Rosyi« poleca niestrudzonemu odtąd na polu badań dotyczących się żydów w Polsce, Bjerszadzkiemu wydanie dokumentów, odnoszących się do żydów litewskich z ksiąg archiwalnych metryki litewskiej. W r. 1882 wydaje też B. »Russko-Jewrejskij Archiw« w dwóch tomach, zawierających blisko 700 aktów z lat 1388—1569, objaśniających przeważnie prawne stosunki żydów litewskich, podanych bądź w całości, bądź w streszczeniu. Owocem opracowania tych materyałów przez samego wydawcę jest dzieło »Litowskije Jewrei« (Petersb. 1883), które kreśli rozwój prawnego stanowiska żydów litewskich aż do unii lubelskiej. Równocześnie wychodzi kilka monografij miast litewskich w języku hebrajskim; nie przedstawiają one wprawdzie wielkiej wartości naukowej, ale zawierają cenny materyał z ksiąg hebrajskich (pinaksów) i napisów grobowych zaczerpnięty.

Najważniejszym jednak objawem żywego interesu historycznego wśród żydów są liczne rozprawy historyczne z prze-

szłości żydów polskich w miesięczniku rosyjskim (dla spraw żydowskich) »Woschod« (przedtem w »Jewrejskiej Bibliotece«) z rąk Garkawiego, słynnego historyka-orientalisty, Bjerszadzkiego, Dubnowa i innych. Począwszy od roku 1882 zawiera prawie każdy rocznik kilka naukowych rozpraw, wyświetlających różne epizody z dziejów żydów w Polsce, kreślących monografie wielu gmin na podstawie nowych źródeł archiwalnych i hebrajskich.

U nas natomiast — odliczywszy Cara: *Geschichte der Juden in Lemberg*« (1893) i rozprawę referenta o »Organizacji żydów w Polsce« — w ostatnich latach niestety nie prawie na tem polu nie zrobiono ¹⁾.

Tak się przedstawia — w najogólniejszych zarysach — historyografia dotycząca się żydów w Polsce.

Bez szczegółowego uzasadnienia, które podam w ustnem rzeczy przedstawieniu, uważam za najbliższe i najważniejsze dezyderata historii Żydów w Polsce:

1) Wydanie dyplomatarjusza żydowskiego, któryby zawierał wszystkie przywileje dotyczące się żydów całej Polski lub pewnych prowincyj, od najdawniejszych czasów aż do roku 1772.

2) Wydanie materiałów archiwalnych do historii żydów w poszczególnych miastach (po części w dosłownem brzmieniu, głównie zaś regesta w streszczeniu).

3) Wydanie zbioru wszelkich wiadomości odnoszących się do żydów polskich, a luźnie porozrzucanych w różnych dziełach polskich i zagranicznych (szczególnie kronikach i pamiętnikach).

4) Podjęcie systematycznych poszukiwań rękopiśmiennych źródeł hebrajskich, szczególnie t. zw. pinaksów i wogóle opracowanie starożytności żydowskich.

5) Opracowanie dziejów żydów w większych miastach, szczególnie zaś Czerwonej Rusi i Małopolski, z uwzględnieniem ich stanowiska w ekonomicznym rozwoju kraju i w związku z rolą, jaką w nim odgrywają szlachta i mieszczaństwo.

6) Zbieranie systematyczne luźno w czeg o materiału odnoszącego się do żydów polskich.

---

¹⁾ Materiały z pinaksów hebrajskich publikowali Wettstein i Buber. W Poznaniu pisał w r. 1892 F. Bloch o przywilejach generalnych, Feilchenfeld dał przyczynki do dziejów gminy poznańskiej, a Brann o żydach szląskich.